

Zpracování fyzikálních měření

podrobné zadání

Všechny soubory naleznete ve složce Z_ZADANI umístěné na ploše počítače.

Soubory ukládejte do složky Z_ZPRACOVANI.

Při práci použijte nápovědu.

1. Zpracování výsledku měření jediné veličiny

- Otevřete Excel a soubor uložte do složky Z_ZPRACOVANI pod názvem **Z_Prijmeni_RRMMDD** (poslední část názvu označuje datum řešení úlohy). Soubor po celou dobu práce průběžně ukládejte!
- Každý list vašeho souboru podepište v levé horní buňce, do vedlejší buňky napište číslo počítače, na kterém pracujete. Toto zkopírujte i do ostatních listů.
- Vložte data ze souboru data_1.txt.
- Určete počet měření (dat v souboru) a určete odhad střední hodnoty měřené veličiny a standardní odchylku.
- Určete standardní odchylku aritmetického průměru.
- Stanovte chybu měření odpovídající standardní odchylce (pravděpodobnost $P = 0,68$), pravděpodobnou chybu (pravděpodobnost $P = 0,5$) a mezní chybu ($P = 0,95$). Tabulka s hodnotami Studentova součinitele t je k dispozici v souboru Studentovo_rozdeleni.xls.
- Zapište výsledek ve s uvedením standardní odchylky aritmetického průměru, doplňte informaci, z které bude případnému čtenáři jasné, jakou chybu uvádíte.
- (*Tento úkol udělejte, až budete mít vše ostatní hotovo.*) Označte hodnoty, které nesplňují 3s kritérium, tyto vyřaďte z dalšího zpracování. Zopakujte výpočet aritmetického průměru a standardní odchylky. Stanovte požadované chyby měření.
- Vytiskněte tabulku s chybami a zápis výsledku.

2. Zpracování výsledku nepřímých měření

- Do dalšího listu vložte data ze souboru data_2.txt.
- Sestavte tabulku měřených veličin a nejistot jejich měření. Určete relativní chyby měření jednotlivých veličin.
- Tabulku zformátujte.
- Vypočítejte hustotu a určete její chybu, uveďte relativní chybu.
- Výsledky vytiskněte.

3. Lineární závislost, graf

- Pokračujte v novém listu, použijte data_3.
- Sestrojte **graf** této závislosti.
- Graf řádně popište a zformátujte.

- V grafu znázorněte **chybové úsečky**.
- Grafem proložte **lineární závislost** s pomocí Excelu, v grafu zobrazte rovnici regrese.
- Určete **chyby** koeficientů regrese (pomocí funkce linregrese).
- Nafitujte lineární závislost s pomocí nástroje **Řešitel**.
- Nafitujte závislost s vážením chybami s pomocí nástroje **Řešitel**. V případě vážení chybou minimalizujeme funkci

$$\chi^2 = \sum \frac{(f(x_i) - y_i)^2}{\sigma_i^2}$$

- (*Volitelné*) Vyzkoušejte si vliv velikosti chyby (změňte hodnotu některé chyby), posunutí jednoho bodu apod.
- **Vytiskněte** výsledky fitu a graf.

4. Nelineární závislost

- Do dalšího listu vložte data ze souboru data_4.txt.
- Sestrojte **graf** závislosti.
- Proložte exponenciální závislost pomocí předdefinované funkce v Excelu (spojnice trendu).
- **Nafitujte** exponenciální průběh s použitím nástroje řešitel. Použijte rovnici $U_{vyp} = A \exp(-Bt) + C$. Uveďte rozměry parametrů A , B , C .
- Graf a výsledek fitování **vytiskněte**.
- (*Volitelné*) Data pro pracovní úkol 5 naleznete v souboru RLC_*.txt. Jako vhodnou závislost lze použít funkci $U_{vyp} = a \exp(-bt) \sin(ct + d) + e$.

Nápověda – Excel

Vložení dat: existuje několik možností vkládání dat

- zkopírování: *otevřete soubor s daty (např. v poznámkovém bloku), data vyberte a zkopírujte do Excelu (pokud se nerozdělí do jednotlivých sloupců, použijte Vložit jinak)*
- import: Data – Načíst externí data – Z textu *V průvodci importem nastavte vhodný oddělovač dat (tabulátor, mezera, pevná šířka apod.) případně v nabídce Formát dat – upřesnit – nastavte použitý desetinný oddělovat.*

Funkce užitečné k výpočtům: PRŮMĚR, SMODCH.VÝBĚR, SUMA, POČET (počet buněk obsahující čísla).

Při výpočtech ve vzorcích používejte podle potřeby **absolutní nebo smíšené adresy**. Rychlý zápis absolutní adresy – po vložení odkazu na buňku do vzorce stiskneme F4 na klávesnici, případně při dalším stisknutí se adresa změní na smíšenou. Fixovaná poloha je označena symbolem \$.

Příklad použití absolutních odkazů (nastaveno zobrazení vzorce)

	A	B	C
1			
2	a	2,3	
3	b	0,5	
4			
5	x	ax+b	
6	1	= \$C\$2*B6+\$C\$3	
7	2	= \$C\$2*B7+\$C\$3	
8	3	= \$C\$2*B8+\$C\$3	
9	4	= \$C\$2*B9+\$C\$3	
10	5	= \$C\$2*B10+\$C\$3	
11			
12			

Vzorec napíšeme pouze do prvního buňky a do dalších rozkopírujeme (buňku táhneme za pravý dolní roh dolů).

Označení sloupce až na konec Ctrl+Shift+↓, výběr na konec dat v řádku Ctrl+Shift+→

Filtrování dat (vyřazení hodnot nesplňující 3s kritérium) – např. pomocí funkce **KDYŽ**(podmínka;[ano];[ne]) – pomocí této funkce vytvořit sloupec dat s odfiltrovanými hodnotami, v jednom vzorci lze použít více podmínek

Studentovo rozdělení najdete v tabulce v souboru Studentovo_rozdeleni.xls

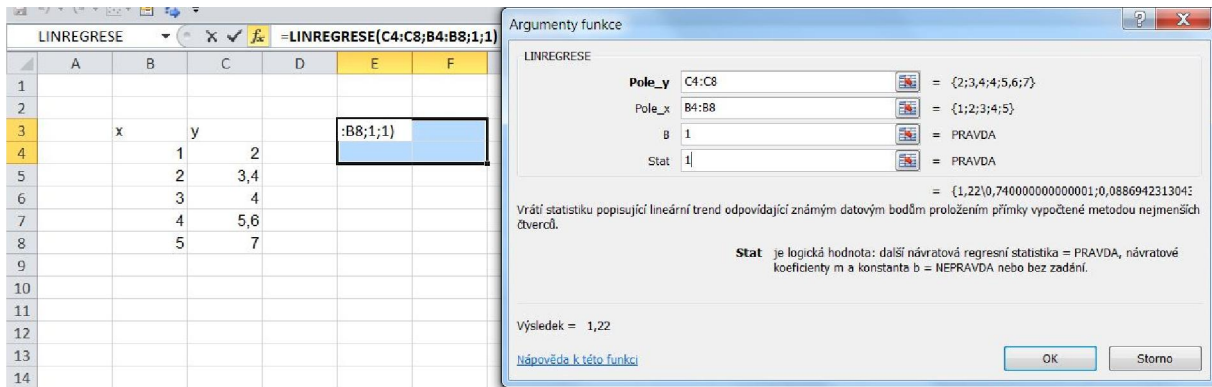
Vytvoření grafu – *označit sloupce dat (x a y)* – Vložení – Graf – Bodový. *Pokud označíte i záhlaví, bude použito v legendě závislé proměnné.*

Vložení dalších dat do grafu – *v tabulce vyberte data* – Ctrl+C - *klikněte do grafu* – Ctrl+V.

Proložení závislosti – *klik pravým tlačítkem myši na bod v grafu* – Přidat spojnicí trendu, v okně formát spojnicí trendu lze upravit název spojnicí trendu (zobrazí se v legendě), zobrazení rovnice v grafu a další.

Chybové úsečky v grafu: *klik na graf* – *v kartě Nástroje grafu* – Rozložení – Chybové úsečky – další možnosti chybových úseček.

Lineární regrese – vložení maticové funkce: *v tabulce označit nejméně 2x2 buňky* – Vložit funkci LINREGRESE – *zadat parametr funkce* stat = 1 (pravda), B=1 pokud absolutní člen je nenulový - stisknout CTRL+SHIFT+ENTER (Pokud stisknete OK, vzorec vrátí pouze směrnici).

Instalace doplňku Řešitel: Soubor – Možnosti – Doplňky (označit) – ve spodní části okna Spravovat – Přejít ... (zaškrtnout)

Použití řešitele pro fitování

- vytvořte sloupec se součty čtverců odchylek a jejich součet

Data – Revize – Řešitel

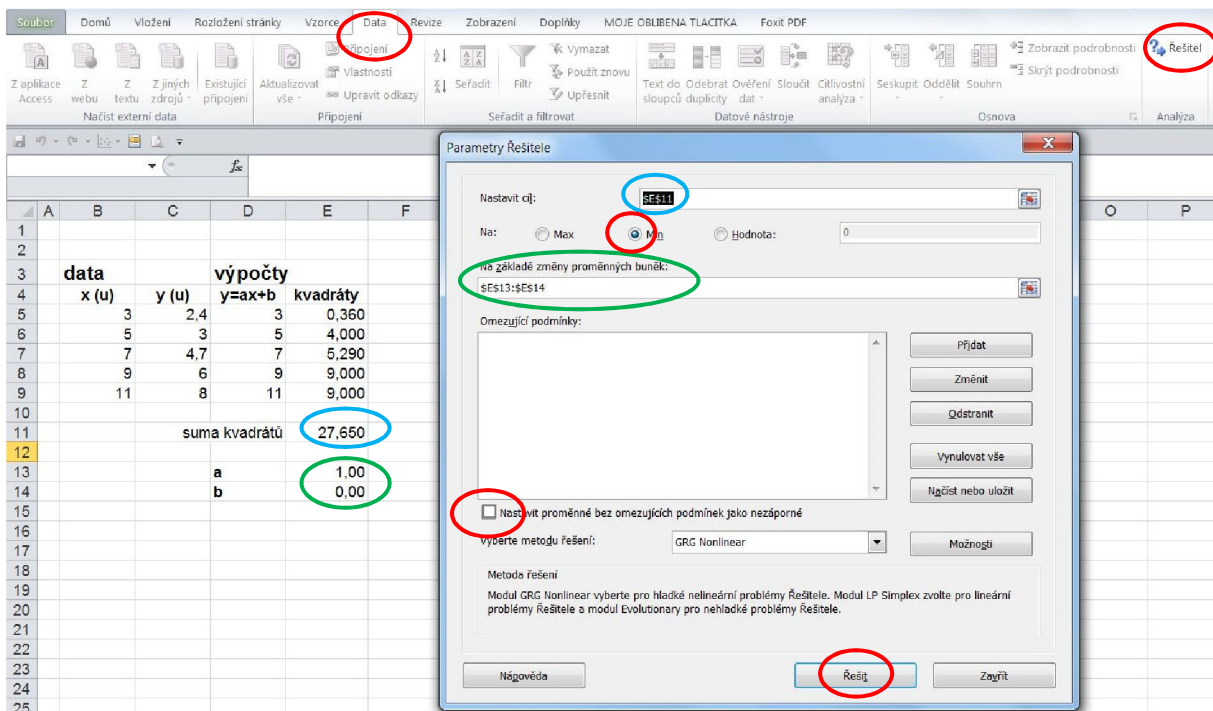
Parametry řešitele: cíl – *co minimalizují, suma kvadrátů*

zatrhnout min (hledáme minimum)

na základě změny proměnných buněk – vybrat fitované parametry

nastavit vhodnou počáteční hodnotu parametrů

nezaškrtnout nastavení omezujících podmínky jako nezáporné

Tisk vybrané oblasti: označit oblast – Tisk – nastavení- vytisknout výběr – přizpůsobit list na 1 stránku

Užitečné klávesové zkratky

F4	pro absolutní či smíšené odkazy (vloží \$)
Tab	potvrdí zápis v buňce a skočí doprava
Enter	potvrdí zápis v buňce a skočí dolů, při používání klávesy Tab skočí na první buňku dalšího řádku
Alt+Enter	zalomí řádek v buňce
Ctrl+→	přejde na buňku v posledním sloupci tabulky
Ctrl+↓	přejde na buňku v posledním řádku tabulky
Ctrl+Shift+↓	označení sloupce až na konec

Tipy a triky

Úprava několika listů najednou – listy označte (klik na ouško dole, pro výběr více držet Ctrl), úpravy na kterémkoli listu se projeví i na ostatních.

Vložení aritmetické posloupnosti – napište první dva členy, buňky rozkopírujte (označte a za pravý spodní roh roztáhněte).

Uložení šablony grafu: *klik na graf* – Nástroje grafu – Návrh- Uložit jako šablonu

použití šablony vložení-grafy (klik do pravého spodního rohu) – šablony

Popis legendy v grafu:

- úprava názvu dat (datové řady) – *P klik na graf* – vybrat data – upravit – název řady
- název fitované křivky (název spojnice trendu) – *P klik na spojnici trendu* – Formát spojnice trendu – Název spojnice trendu – vlastní

Proložení grafu nelineární závislostí

- pokud je známa explicitní závislost a všechny parametry, vypočteme a znázorníme teoretickou závislost
- pokud je známa explicitní závislost a nejsou známy všechny parametry, lze závislost nafitovat a neznámé parametry určit – pomocí Řešitele
- pokud není znám explicitní tvar závislosti – lze spojit body hladkou závislostí nebo pomocí „křivítka“, tedy nakreslit křivku – do grafu vložit - obrazce – čáry - křivka, vloženou křivku lze tvarovat (zadejte jí pomocí několika málo bodů)

Názvy užitečných funkcí v české a anglické verzi Excelu

CZ	EN	Typ	Popis
SMODCH.VÝBĚR	STDEV	statistická	Směrodatná odchylka
KDYŽ	IF	logická	Určí, který logický test má proběhnout
ODMOCNINA	SQRT	matematická	Druhá odmocnina
PRŮMĚR	AVERAGE	statistické	Průměrnou hodnota argumentů
POČET	COUNT	statistické	Počet čísel v seznamu argumentů
POČET2	COUNTA	statistické	Počet hodnot v seznamu argumentů
PI	PI	matematická	Hodnota čísla pí
LINREGRESE	LINEST	statistická	Lineární regrese